

ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

Multicultural Leadership of Public School Principals in the Three Southern Border Provinces

ผศ.ดร.เอกรินทร์ สังข์ทอง

ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ปีที่ทำวิจัยเสร็จ 2555

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามุมมองของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยที่มีต่อพหุวัฒนธรรมนิยม และพหุวัฒนธรรมศึกษารวมถึงปัญหาที่ยากลำบากเกี่ยวกับการบริหารจัดการสถานศึกษาตามแนวทางการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม และศึกษาภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม ของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในการบริหารจัดการสถานศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 30 คนที่ปฏิบัติหน้าที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส รวมจำนวน 30 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เอกสารที่เกี่ยวข้องและตัวผู้วิจัยเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล และใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบเปรียบเทียบความเหมือนและแตกต่างของข้อมูล ผลการวิจัยพบว่ามุมมองของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับ การรับรู้และพื้นฐานต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสามมุมมองหลักๆ คือ 1) แบบแคบ 2) แบบกว้าง และ 3) แบบไม่แน่ใจ กล่าวคือ 1) แบบแคบซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่มองว่าพหุวัฒนธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมและศาสนา 2) แบบกว้างซึ่งเป็นเสียงส่วนน้อยมองว่าพหุวัฒนธรรมไม่ได้จำกัดแค่เรื่องศาสนาและวัฒนธรรม แต่ยังรวมถึงมิติต่างๆ ทางสังคมที่แตกต่างกัน 3) แบบไม่แน่ใจซึ่งเป็นส่วนน้อยมองว่าตนเองไม่มีความแน่ใจและไม่มั่นใจว่าพหุวัฒนธรรมคืออะไร ส่วนพหุวัฒนธรรมศึกษาในมุมมองของผู้บริหารสถานศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นคือการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับ ความต้องการของบุคคลในชุมชน วิถีชีวิต โอกาส เป้าหมาย กระบวนการ และบริบท ปัญหาที่ยากลำบากต่อการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรม การเผชิญสถานการณ์ความไม่สงบ การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การสร้างความน่าเชื่อถือต่อสังคม ปัญหาของครูและบุคลากรทางการศึกษา และ การขาดการสนับสนุนจากผู้มีส่วนได้เสีย ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐได้แก่ การสร้างความตระหนักและความอ่อนไหวต่อพหุวัฒนธรรมศึกษา การจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน และ การพัฒนาวิชาชีพของผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา

คำสำคัญ

พหุวัฒนธรรมนิยม พหุวัฒนธรรมศึกษา ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำนำ-ความเป็นมา-หลักการและเหตุผล

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม ประชากรของประเทศประกอบด้วยชาวไทยประมาณ 75% ไทย-จีน 14% และอีกประมาณ 11% เป็นชาวไทยเชื้อสายอื่น ประเทศไทยประกอบด้วยชาวไทยพุทธประมาณ 94.6% ไทยมุสลิม 4.6% และชาวไทยเชื้อสายคริสต์เดียน 0.7% (Fund for Peace, 2006) โดยเฉพาะในส่วนของภาคใต้ของประเทศก็มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม และประเพณีสภาพสังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตของผู้คนโดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งประกอบด้วยปัตตานี ยะลา และนราธิวาสมีลักษณะเฉพาะและมีความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่นของประเทศ 80 เปอร์เซ็นต์ ของประชากรส่วนใหญ่ในภูมิภาคดังกล่าวนับถือศาสนาอิสลาม พูดภาษามลายู และมีวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะประเทศมาเลเซีย (True, 2004) ส่วนประชากรที่เหลือประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์นับถือศาสนาพุทธ ประชากรทั้งสองกลุ่มต่างมีวิถีชีวิตตามแบบฉบับของตนโดยเฉพาะด้านภาษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม (Albritton, 1999) ในส่วนของกระบวนการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นอาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ดังกล่าวมีรูปแบบการจัดการศึกษาที่แตกต่างไปจากภูมิภาคอื่น ที่โดดเด่นและเห็นได้ชัดคือสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะสังคมไทยมุสลิมนั้นมีรูปแบบของการจัดการศึกษาที่อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อทางศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม (บรรจง พำรุ่งแสง และคณะ, 2551) นอกจากนี้แนวโน้มในปัจจุบันของการจัดการศึกษานำไปสู่การแข่งขันทางการศึกษาระหว่างโรงเรียนของรัฐบาลและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (Sungtong, 2007) ในขณะเดียวกันโรงเรียนของรัฐเองก็มีจัดปรับเปลี่ยนรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ และศาสนาของนักเรียนโดยเฉพาะนักเรียนไทยมุสลิมที่เข้าสู่ระบบการจัดการศึกษาภาคบังคับของรัฐบาล ด้วยเหตุผลดังกล่าวการจัดการศึกษาสำหรับเยาวชนในภูมิภาคดังกล่าวโดยเฉพาะสังคมไทยมุสลิมต้องมีความสอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมและปัจจัยองค์ประกอบด้านอื่นๆ ดังที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549: 10) กล่าวว่า“การจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องยึดหลักการจัดการศึกษาแบบบูรณาการกับวิถีชีวิต อัตลักษณ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมความต้องการของท้องถิ่นและประชาชนที่มีลักษณะเฉพาะบนพื้นฐานของหลักศาสนา”เช่นเดียวกัน พงษ์พัชรินทร์ พุฒวัฒน์ (2550: 121) ที่มีแนวคิดว่า“การจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรมของจังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่”

การจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันจึงเป็นประเด็นที่ท้าทายสำหรับนักการศึกษาโดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐบาลในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ความต้องการ และวิถีชีวิตของผู้คนที่ประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนาและระดับของศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้อำนวยการสถานศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ศักยภาพของผู้เรียนรวมถึงบุคคลในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่มาจากพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน นักการศึกษา โดยเฉพาะ Kavanaugh (2005) กล่าวว่าบทบาทที่สำคัญดังกล่าวขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม ความเปลี่ยนแปลงของโลกและความต้องการของชุมชนและผู้ปกครอง (Portin และ Shen (2005) Gardiner และ Enomoto (2006) มีมุมมองว่าผู้อำนวยการสถานศึกษาต้องมีความตระหนักเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้เรียนซึ่งค่อนข้างมีความอ่อนไหวต่อระบบและการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา เช่นเดียวกับ Riehl (2000) ที่เน้นว่า

ผู้อำนวยการสถานศึกษาต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แตกต่างกันของผู้เรียนและต้องสามารถแสดงภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม (Multicultural leadership) ต่อภาวะการณ์ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกับ Sungtong (2007) ที่เสนอว่าผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้อำนวยการสถานศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้อาจต้องพิจารณาหรือคำนึงถึงภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับความสามารถในการตระหนักถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่

อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาในสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความซับซ้อนและอ่อนไหวในแง่ของกลวิธีและบริบทการจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้คน ชุมชนและท้องถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากบริบทและผู้คนในพื้นที่มีพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน กอปรกับมีแรงเสียดทานที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งได้แก่เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ที่เกิดขึ้นหลังเดือน มกราคม พ.ศ. 2547 ทั้งนี้ผู้บริหารโรงเรียนโดยเฉพาะผู้อำนวยการสถานศึกษา ครู และนักเรียนตกเป็นเป้าหมายของผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่ มีครู นักเรียน รวมถึงผู้อำนวยการโรงเรียนจำนวนไม่น้อยที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงในพื้นที่ นอกจากนี้เหตุการณ์ความไม่สงบนำไปสู่ความหวาดกลัว และความไม่ไว้วางใจต่อกันของผู้คนทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม ปัจจัยประการที่สองเกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อการจัดการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งผู้บริหารต้องมีการเรียนรู้ และพัฒนาให้สอดคล้อง ในขณะที่เดียวกันต้องส่งเสริมการจัดการศึกษาที่สร้างให้เกิดการยอมรับระหว่างกัน ตลอดจนต้องบริหารจัดการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพของผู้คนในพื้นที่โดยเฉพาะผู้เรียนที่ยังคงมีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ต่ำกว่านักเรียนในภูมิภาคอื่นๆ เพื่อให้ผู้เรียนเหล่านั้นสามารถแข่งขันและประกอบอาชีพได้

หลักการพหุนิยมทางการปกครองและวัฒนธรรมที่เรียกว่า “หลักรัฐประศาสน์นโยบาย 6 ประการถูกพัฒนาขึ้นเป็นครั้งแรกในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อปี พ.ศ. 2465 มีจุดมุ่งหมายเพื่อมุ่งเน้นให้ข้าราชการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความรู้ความเข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรมและปฏิบัติต่อชาวมาลาญในพื้นที่อย่างเท่าเทียมเพื่อความกินดีอยู่ดีและความสามัคคีของผู้คนในพื้นที่ แต่ล้มเหลวในแง่ของการปฏิบัติในเวลาต่อมาหลักจากรัฐไทยได้นำเสนอเสนอนโยบายผสมกลมกลืนในสมัยปี พ.ศ. 2475 (พรธนาม เง้าธรรมสาร, 2552) ทำให้นโยบายดังกล่าวขาดความต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามแนวคิดการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม (Multicultural education) ซึ่งเป็นแนวคิดดั้งเดิมที่พัฒนาจากประเทศตะวันตกกลับได้รับการกล่าวถึงและถูกนำมากล่าวอ้างในการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้หลังจากเกิดภาวะเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ แนวคิดการจัดการศึกษาดังกล่าวได้รับการเผยแพร่ อภิปราย และนำเสนอจากเวทีวิชาการไปสู่สถาบันและสถานศึกษาต่างๆ ในพื้นที่ บนพื้นฐานของแนวคิดการจัดการศึกษาตามแนวพหุวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารมีพื้นฐานทางด้านทักษะการนำหรือภาวะผู้นำในการบริหารจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับมิติทางด้านวัฒนธรรมซึ่งเชื่อมโยงกับความเชื่อ ทศนคติ ประเพณี ศาสนา รวมถึงบริบทต่างๆ ของสถานศึกษาที่ครูผู้สอน หรือผู้เรียนมีพื้นฐานที่มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้รวมถึงสมรรถนะทางการเรียน ความต้องการของนักเรียน ครู และสมาชิกของชุมชนซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียที่สำคัญต่อการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องแสดงออกให้เห็นถึงภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม (Multicultural leadership) ซึ่งมีความสำคัญในการขับเคลื่อนหรือจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความหลากหลายดังกล่าวข้างต้นซึ่งไม่ได้รวมถึงมิติทางด้านวัฒนธรรมเท่านั้นแต่ยังรวมถึงมิติต่างๆ ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่มีความเชื่อมโยงกับระบบการจัดการศึกษา

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาและสังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ มีการศึกษาเกี่ยวกับมิติของการจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย โดยเน้นหนักไปทางด้านมิติทางสังคมและเศรษฐกิจและนโยบาย (บรรจง พ้ารุ่งแสงและคณะ, 2551) และส่วนหนึ่ง

เกี่ยวข้องกับมิติทางการศึกษา เช่นนโยบายทางการศึกษา (Arphattananon, 2010) แต่พบว่ามี การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาโดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดน ภาคใต้ของประเทศไทยน้อยมาก ทั้งๆ ที่พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีความพิเศษและจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ ทางด้านพหุวัฒนธรรมซึ่งเป็นส่วนที่สามารถเสริมสร้างการจัดการศึกษาในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับอัตลักษณ์กับผู้คนในพื้นที่ จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยในฐานะนักการศึกษาซึ่งเป็นบุคคล หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในพื้นที่จึงมีความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำ เชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาโดยเฉพาะผู้อำนวยการสถานศึกษาในฐานะที่เป็นผู้นำสถานศึกษา และมีบทบาทที่สำคัญในการกำหนดนโยบาย รูปแบบการเรียนการสอน การบริหารหลักสูตรการเรียนการสอน และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน การวิจัยดังกล่าวนี้มุ่งเน้นศึกษามุมมอง (Perspectives) ของผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมนิยม (Multiculturalism) และการจัดการศึกษาเชิงพหุ วัฒนธรรม (Multicultural education) ว่าผู้บริหารมีแนวคิดหรือมุมมองอย่างไร การแสดงออกทางความคิด เกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมนิยมและการศึกษาพหุวัฒนธรรมจะช่วยให้ทราบถึงความรู้ความเข้าใจและทัศนคติของ ผู้บริหารสถานศึกษา การมีมุมมองที่กว้างและลึกซึ้งเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมและพหุวัฒนธรรมศึกษาจะช่วยให้ ผู้บริหารสามารถจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับความต้องการของผู้คนในพื้นที่ นอกเหนือจากการศึกษาเกี่ยวกับ มุมมองต่อพหุวัฒนธรรมนิยมและพหุวัฒนธรรมศึกษาแล้วผู้วิจัยยังศึกษาถึงปัญหาที่ยากลำบาก (Dilemmas) ของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม การศึกษาความยากลำบากที่เกี่ยวกับ การจัดการศึกษาตามแนวพหุวัฒนธรรมนี้จะทำให้ทราบถึงปัญหาหรืออุปสรรคต่อการขับเคลื่อนการจัด การศึกษาในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ ประการสุดท้ายผู้วิจัยมุ่งศึกษาภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม (Multicultural leadership) ของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะที่เป็นผู้นำของโรงเรียนโดยมุ่งศึกษาการแสดงออกหรือการ กระทำ (Action) กลยุทธ์ หรือวิธีการต่างๆ ที่ผู้บริหารดำเนินการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม ทั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการสถานศึกษาของโรงเรียนของรัฐสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน การแสดงออกทางด้านภาวะผู้นำจะช่วยให้เข้าใจนวัตกรรม ตัวแบบ หรือ วิธีการต่างๆ เพื่อไปสู่เป้าหมายของ การจัดการศึกษา นอกจากนี้ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้จะประโยชน์ต่อวงการการศึกษาโดยเฉพาะผู้บริหาร โรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษาหรือกระทรวงศึกษาธิการในการเข้าใจเกี่ยวกับบริบทในการจัดการศึกษาในภาคใต้ รวมถึงรูปแบบของภาวะผู้นำ กลวิธีต่างๆ ที่ผู้บริหารโดยเฉพาะผู้อำนวยการโรงเรียนใช้ในการบริหารจัดการ เรียนการสอนในสังคมพหุวัฒนธรรม ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจะมีส่วนช่วยส่งเสริมทางการกำหนดนโยบาย ของผู้บริหารระดับสูงในระดับกระทรวง หรือเขตพื้นที่ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาใน สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการบริหารและจัดการสถานศึกษาในยุค ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสภาพสิ่งแวดล้อมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษามุมมองของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐที่มีต่อพหุวัฒนธรรมนิยม (Multiculturalism) และพหุวัฒนธรรมศึกษา (Multicultural education) ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อศึกษาปัญหาที่ยากลำบาก (Dilemmas) ของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกี่ยวกับการบริหารจัดการสถานศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมศึกษา
3. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม (Multicultural leadership) ของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในการบริหารจัดการสถานศึกษาของในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีการศึกษา/ ระเบียบการวิจัย

การออกแบบงานวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยแบบกรณีศึกษา (Bogdan และ Biklen, 2003) เนื่องจากการศึกษาแบบกรณีศึกษาประกอบไปด้วยธรรมชาติของกรณีต่างๆ หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีลักษณะแตกต่างกัน หรือสถานการณ์ทางสังคมที่มีความหลากหลาย (Yin, 2005) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยนี้เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วยปัตตานี ยะลาและนราธิวาส จำนวน 30 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposeful selection) (Law และคณะ, 1998) นามสมมติจะถูกใช้แทนชื่อของผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านในการวิจัย (Fraenkel และ Wallen, 2006) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่คู่มือโรงเรียน เอกสารการประชุมตัวผู้วิจัยเอง (Researcher as a key instrument) ทั้งนี้ผู้วิจัยถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญที่สุดในกระบวนการวิจัย (Glesne, 1999; ชาย โพธิสิตา, 2549) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยตรง (face-to-face) โดยใช้เวลาประมาณ 1.30-2 ชั่วโมง ซึ่งถือว่าเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการสัมภาษณ์ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ (Seidman, 1998) งานวิจัยดังกล่าวใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded theory techniques) (Glaser และ Strauss, 1967; Strauss และ Corbin, 1990; Charmaz, 2006) เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวเริ่มต้นจากการเก็บและรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ จัดแยกประเภทข้อมูล เพื่อวิเคราะห์หารูปแบบ (Patterns) หรือใจความหลัก (Themes) ก่อนที่จะมีการสร้างสมมติฐานและกรอบแนวคิดสำหรับคำอธิบายปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่ศึกษา การวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวอิงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Inductive approach) ซึ่งอาศัยข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกมาตามระเบียบวิธี แล้วจึงทำการวิเคราะห์หาข้อสรุป (Generalization) หรือคำอธิบายเชิงทฤษฎีจากลักษณะหรือบริบทโดยทั่วไป (a particular context) ไปสู่ข้อสรุป (to a conclusion) เกี่ยวกับปรากฏการณ์นั้นๆ ซึ่งผู้วิจัยมีกระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูล 9 ขั้นตอนคือ 1) ถอดเทปบทสัมภาษณ์ คำต่อคำจากบทสัมภาษณ์ทั้งหมด 30 บทสัมภาษณ์และบันทึกบทสัมภาษณ์ในไฟล์เอกสารด้วยโปรแกรม Microsoft word 2) จัดเก็บบทสัมภาษณ์ที่ถอดเทปแล้วลงในแฟ้มเอกสาร 3) ตรวจสอบบทสัมภาษณ์อีกครั้ง 4) จัดแยกประเภทของข้อมูล 5) เริ่มดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล 6) วิเคราะห์หารูปแบบและใจความหลักของข้อมูลจากการสัมภาษณ์ 7) สร้างกรอบแนวคิดหลัก 8) ตรวจสอบและสะท้อนคิดการวิเคราะห์ข้อมูล 9) ยืนยันการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสุดท้ายเพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปของข้อค้นพบจากการวิจัย ผู้วิจัยสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยอาศัยหลักใช้เวลาที่เหมาะสมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ศึกษา แลกเปลี่ยนหรืออภิปรายความคิดกับเพื่อนนักวิจัย ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่หลากหลาย ตรวจสอบข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้ช่วยวิจัย และ ผู้วิจัยใช้หลักของการสร้างสายสัมพันธ์ที่ดี (Rapport)

ผลการศึกษา

ผลการวิจัยพบว่ามุมมองของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมนิยม (Multiculturalism) มีความหลากหลายขึ้นอยู่กับ การรับรู้ ประสบการณ์และพื้นฐานต่างๆ ดังที่ Banks (1999) กล่าวว่า เป็นเรื่องปกติที่นักการศึกษาจะมีมุมมองต่อพหุวัฒนธรรมนิยมแตกต่างกัน ซึ่งจากผลของการวิจัยสามารถแบ่งออกเป็นสามมุมมองหลักๆ คือ 1) แบบแคบ 2) แบบกว้าง และ 3) แบบไม่แน่ใจ กล่าวคือ 1) แบบแคบซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่มองว่าพหุวัฒนธรรมเป็นเรื่องเฉพาะเกี่ยวกับวัฒนธรรมและศาสนา 2) แบบกว้างซึ่งเป็นเสียงส่วนน้อยมองว่าพหุวัฒนธรรมไม่ได้จำกัดแค่เรื่องศาสนาและวัฒนธรรม แต่ยังรวมถึงมิติต่างๆ ทางสังคมที่แตกต่างกัน 3) แบบไม่แน่ใจซึ่งเป็นส่วนน้อยมองว่าตนเองไม่มีความแน่ใจและไม่มั่นใจว่าพหุวัฒนธรรมคืออะไร ผู้บริหารที่มีมุมมองแบบแคบเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมนิยมสะท้อนให้เห็นถึงการมีมุมมองเฉพาะซึ่งมีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้งานวิจัยดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาพหุวัฒนธรรมนิยมและพหุวัฒนธรรมศึกษาในประเทศมาเลเซียซึ่งค้นพบว่านักศึกษามักมีมุมมองเฉพาะต่อประเด็นกล่าว (Abdullah และ Ghaffar, 2011) ผู้บริหารที่ไม่มั่นใจว่าพหุวัฒนธรรมนิยมคืออะไรนั้นสะท้อนให้เห็นถึงการยังขาดความตระหนัก ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมนิยม ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญเรื่องหนึ่งในการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนผู้บริหารส่วนน้อยที่มองว่าพหุวัฒนธรรมนิยมไม่ได้เป็นเรื่องแค่ศาสนา และวัฒนธรรมนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความเข้าใจและเป็นสัญญาณที่ดีต่อการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของผู้คนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

พหุวัฒนธรรมศึกษาในมุมมองของผู้บริหารสถานศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เน้นคือการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับ ความต้องการของบุคคลในชุมชน วิถีชีวิต โอกาส เป้าหมาย กระบวนการ และบริบท มุมมองเหล่านั้นมีความสอดคล้องกับแนวคิดและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับพหุวัฒนธรรมศึกษาที่พัฒนาโดยนักคิดทางชาติตะวันตกเช่น Nieto (1996) ; Banks (1997); และ Howard (1999) รวมถึงนักวิชาการไทย เช่น อามัดไญรี ดาโอ (2551; อมรา พงศาพิชญ์, 2549) อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตที่น่าสนใจที่ว่าผู้บริหารยังเน้นเจาะจงอยู่ที่การจัดการศึกษาที่มีความหลากหลายในเชิงบูรณาการกับความต้องการของผู้คนและบริบทของพื้นที่เป็นสำคัญแต่ยังขาดการเน้นย้ำให้เห็นถึงการเตรียมความพร้อมของผู้เรียนให้รู้จักเรียนรู้สังคมภายนอกที่ไม่ใช่บริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การมีมุมมองที่เฉพาะดังกล่าวอาจส่งผลต่อการเตรียมพร้อมให้นักเรียนมีสมรรถนะในการเป็นพลเมืองโลก (World citizen) โดยเฉพาะประเทศไทยกำลังเข้าสู่ประชาคมอาเซียน นอกจากนี้โดยลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม จากผลการวิจัยในภาพรวมการที่ผู้บริหารมีมุมมองที่หลากหลายและต่างกันอาจเนื่องจากมาพหุวัฒนธรรมนิยม โดยเฉพาะพหุวัฒนธรรมศึกษาเป็นเรื่องที่ยังใหม่ในสังคมภาคใต้และประเทศไทย และรัฐเองอาจยังขาดแนวปฏิบัติที่ชัดเจนในการขับเคลื่อนเชิงนโยบายที่จะทำให้ผู้บริหารสถานศึกษามีความเข้าใจประเด็นดังกล่าวอย่างถ่องแท้จึงทำให้ผู้บริหารมีมุมมองที่แตกต่างกันและยังขาดความเข้าใจที่คลุมเครือซึ่งอาจส่งผลต่อแนวทางในการปฏิบัติงาน

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ารัฐจะมีนโยบายอย่างต่อเนื่องในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ อย่างไรก็ตามงานวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเผชิญกับปัญหาที่ยากลำบากต่อการส่งเสริมการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมอันได้แก่ การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนาและ

วัฒนธรรมซึ่งยังพบว่ามีความเข้าใจที่แตกต่างกันเกี่ยวกับบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งบ่งชี้ให้ถึงความอ่อนไหวของการจัดการศึกษาซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งได้ (ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ, 2524) รวมถึงการเผชิญสถานการณ์ความไม่สงบ การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การสร้างความน่าเชื่อถือต่อสังคม โดยเฉพาะผู้อำนวยการโรงเรียนที่เป็นเพศหญิงอาจต้องทำงานยากลำบากมากยิ่งขึ้นเนื่องจากสังคมในพื้นที่ยังขาดการให้ความสำคัญกับบทบาททางเพศ (Gender roles) กล่าวคือพวกเขาเหล่านั้นยังไม่ค่อยได้รับการยอมรับในการเป็นผู้นำสถานศึกษา รวมถึงปัญหาของครูและบุคลากรทางการศึกษา และการขาดการสนับสนุนจากผู้มีส่วนได้เสีย ประเด็นความยากลำบากดังกล่าวข้างต้นอาจส่งผลต่อการขับเคลื่อนในเชิงนโยบายโดยเฉพาะการสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างของผู้คนในพื้นที่ให้เกิดความยอมรับซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เมื่อกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนซึ่งได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษาเผชิญกับความยากลำบากในการส่งเสริมการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมแล้ว ย่อมส่งผลต่อเส้นทางการสร้างให้เกิดความเข้าใจต่อกันซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการปูทางไปสู่สันติภาพในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการวิจัยพบว่าถึงแม้ว่าผู้อำนวยการโรงเรียนจะเผชิญกับความยากลำบากต่างๆ รวมถึงภาวะ เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ งานวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นสัญญาณที่ดีเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐในการแสดงออกถึงความพยายามเพื่อจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษาอันได้แก่ 1) การสร้างความตระหนักและความอ่อนไหวต่อพหุวัฒนธรรมศึกษา การจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน และ การพัฒนาวิชาชีพของผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมศึกษามากยิ่งขึ้น การแสดงออกเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการแสดงออกที่ ถูกต้องและมีความเหมาะสมและสอดคล้องตามหลักแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงพหุ วัฒนธรรมที่ว่าผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความตระหนักทางด้านพหุวัฒนธรรม (Kunzman, 2003) มีความเข้าใจความแตกต่างของสังคมพหุลักษณะ (Shields และ Sayani, 2005) ตลอดจนมีความอ่อนไหวต่อการจัด การศึกษาบนพื้นฐานของความแตกต่างทางสังคม (Enomoto, 2007) ที่สำคัญต้องดึงชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเข้า มามีส่วนร่วม (Sather และ Henze, 2001; Foster (1989) และผู้บริหารต้องเรียนรู้และพร้อมที่จะพัฒนา ตนเองและครูเพื่อเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมศึกษา (Hong และคณะ, 2010) เป็นต้น

บทสรุป

หลักการและแนวคิดพหุวัฒนธรรมนิยมในพื้นที่ได้ถูกพัฒนามาอย่างยาวนาน กรอบกับสำนักงาน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการได้นำเสนอร่างนโยบายในการจัดการศึกษาเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขในเขตพัฒนา พิเศษเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มุ่งให้สถานศึกษาจัดการศึกษาบนพื้นฐานของสังคมพหุวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐส่วนหนึ่งยังขาดความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดพหุวัฒนธรรมนิยมและการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักพหุวัฒนธรรมซึ่งสะท้อนให้ เห็นถึงการยังไม่ประสบความสำเร็จในการนำนโยบายของรัฐไปสู่การปฏิบัติรวมถึงผู้อำนวยการโรงเรียนเองใน การพยายามส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมนิยม การที่ผู้อำนวยการโรงเรียนมีมุมมองที่แคบและไม่

ครอบคลุมเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมนิยมและการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมย่อมส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับมิติของพื้นที่ นอกจากนี้เนื่องด้วยบริบทเฉพาะของพื้นที่ทำให้ผู้อำนวยการของรัฐเกิดความยากลำบากในการจัดการศึกษาอันส่งผลต่อการส่งเสริมการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมซึ่งจะนำไปสู่การสร้างความเข้าใจและการยอมรับความแตกต่างของผู้คนในพื้นที่ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐจะเผชิญความยากลำบากแต่ก็ยังแสดงออกถึงความพยายามในการส่งเสริมการจัดการศึกษาบนพื้นฐานของบริบทในพื้นที่ด้วยความมุ่งมั่นและมีความเหมาะสมซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสัญญาณเชิงบวกของการอยู่ร่วมกันของสังคมอย่างสันติ ทั้งนี้สมควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนอย่างต่อเนื่องอันจะส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

การนำผลงานวิจัยไปประยุกต์ใช้

1. การประยุกต์ผลงานวิจัยให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การศึกษา พ.ศ.2556-2565

ผลจากการวิจัยพบว่ามุมมองของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมนิยมและพหุวัฒนธรรมศึกษาของผู้บริหารมีความแตกต่างกันและส่วนใหญ่มีมุมมองที่แคบซึ่งจะส่งผลต่อการจัดการพหุวัฒนธรรมศึกษา ดังนั้นเขตพื้นที่การศึกษาหรือผู้เกี่ยวข้องควรสร้างให้เกิดความเข้าใจในทิศทางเดียวกันโดยการจัดอบรม สัมมนาหรือให้ความรู้ในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ผู้อำนวยการเหล่านั้นเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักการและแนวคิดของพหุวัฒนธรรมนิยมรวมถึงการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม

1.2 ผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เผชิญกับปัญหาที่ยากลำบากหลายประการในการบริหารจัดการสถานศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรม การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและปัญหาของครูและบุคลากรทางการศึกษา เป็นต้น ดังนั้นผู้กำหนดนโยบายหรือเขตพื้นที่การศึกษาควรเข้ามามีบทบาทโดยตรงในการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวรวมถึงการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนในการแก้ปัญหาคุณภาพผู้เรียน ปัญหาของครูและบุคลากรทางการศึกษา ทั้งนี้อาจกำหนดยุทธศาสตร์ใหม่ที่สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมและบริบทของพื้นที่อย่างแท้จริงหรืออาจนำยุทธศาสตร์เดิมที่มีอยู่แล้วมาปรับปรุงและนำไปสู่การปฏิบัติให้รูปธรรมอย่างชัดเจนและควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

1.3 ผลการวิจัยพบว่าภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญสำหรับบริบทการจัดการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นเขตพื้นที่การศึกษาหรือผู้กำหนดนโยบายควรส่งเสริมภาวะผู้นำดังกล่าวให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้สามารถนำรูปแบบหรือแนวทางการแสดงออกทางด้านภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมไปใช้โดยเฉพาะการส่งเสริมการสร้างความตระหนักและความอ่อนไหวต่อพหุวัฒนธรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของภาวะผู้นำทางด้านพหุวัฒนธรรมที่ผู้บริหารในพื้นที่ควรมีและให้ความสำคัญ รวมถึงองค์ประกอบหรือแนวทางอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อำนวยการของรัฐสามารถจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับอัตลักษณ์และบริบทของผู้คนในพื้นที่ อันจะนำไปสู่การสร้างให้เกิดการยอมรับ ความไว้วางใจและสันติสุขในพื้นที่อย่างแท้จริง

2. การประยุกต์ใช้ในลักษณะอื่นๆ

จากผลการวิจัยดังกล่าวควรมีการศึกษาวิจัยขยายผลในเชิงพัฒนาโดยการนำรูปแบบหรือแนวทางของภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมไปใช้ในสถานศึกษาหรือหน่วยงานในรูปของการวิจัยเครือข่ายกับสถานศึกษารวมถึงการสร้างเครือข่ายภาคีภาคประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม